

УДК 329.001

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.60.57>

## **ЦЕНТРИСТСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

**Геннадій Шипунов**

*Львівський національний університет імені Івана Франка,  
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки  
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

У статті визначено та осмислено методологічні засади дослідження центристських політичних партій. У цьому контексті обґрунтовано, що підхід до концептуалізації «ліво-правого» партійно-ідеологічного розмежування, розроблений італійським політичним філософом Н. Боббіо та доповнений німецьким дослідником Д. Яном, має переваги як у теоретичному, так і у емпіричному вимірі. По-перше, він дає змогу адекватно осягнути мінливість цього поділу, а також долучити до нього у контексті тих чи інших досліджень специфічні характеристики, зумовлені суспільно-політичними особливостями конкретного періоду соціальної еволюції та/або конкретної держави (регіону). По-друге, дає змогу включити до концептуальної конструкції лівих і правих ті проблемні питання політичного порядку денного, які з'являються у постіндустріальних країнах («нові питання» постматеріального характеру), а також специфікувати «ліво-правий» поділ, враховуючи особливості політичного розвитку пострадянських країн, у тім числі й України.

Спираючись на методологічні підходи Н. Боббіо та Д. Яна, визначено характерні особливості центристських політичних партій. Доведено, що формування партій центру (лівоцентристських і правоцентристських) є результатом укладення широкого ідейно-політичного компромісу (головно в аспекті соціально-економічних питань) та, як наслідок, зближення лише між традиційними («старими») лівими і правими партіями, за що їх критикують, відповідно, «нові ліві» та «нові праві». Тож обґрунтовано, що ідеологічної конвергенції у «новому» (соціокультурному) вимірі не існує, а отже, не існує певної партії «нового центру», яка б була розташована між «новими лівими» та «новими правими».

*Ключові слова:* «ліво-правий» партійно-ідеологічний поділ, ліві політичні партії, праві політичні партії, центристські політичні партії, «нові ліві», «нові праві».

Концепція «ліво-правого» партійно-ідеологічного розмежування сьогодні є одним із найпоширеніших та найуніверсальніших методів структурування політичного поля, який активно використовують як у політологічних дослідженнях, так і у публіцистичному дискурсі. Відіграючи важливу роль у сучасній політичній науці [4, с. 73–74], вона, водночас, виконує дві основні функції у реальному суспільно-політичному житті: на колективному рівні сприяє соціальній орієнтації та полегшує політичну комунікацію. Тобто, функціонує як символічна система координат, що дає змогу партіям здійснити своє позиціонування та вирізнити себе з-поміж інших політичних сил, пов'язавши у такий спосіб власну політичну позицію з місцем у зазначеній системі. На індивідуальному – допомагає людям зроби на цій основі зважену політичну оцінку та вибір [8, с. 63].

Входження та остаточне закріплення у політологічному дискурсі «ліво-правої» семантики, яка, однак, характеризується несталістю основних понять (вони постійно змінюються, набуваючи нових ознак та змісту, залежно від того чи іншого суспільно-політичного контексту або, навіть, політичних традицій, які панують у певному регіоні

[6, с. 297–298]), дали поштовх тривалій науковій дискусії відносно специфіки концептуалізації зазначеного розмежування та його пізнавального потенціалу [4, с. 74].

У цьому контексті зауважимо, що ми погоджуємось із твердженням Н. Боббіо, що саме питання рівності є постійною кінцевою цінністю, яка й визначає «ліво-праве» розмежування [1, с. 58–59]. Називаючи лівих егалітаристами, а правих антиегалітаристами, він наголошує, що перші, хоч і не відкидають факту, що люди є настільки ж рівними, наскільки і нерівними, надають більшого значення тому, що робить їх рівними, ніж нерівними. Тоді як другі, виходячи з того ж положення, за тих же обставин надають більшого значення тому, що робить людей нерівними, ніж рівними. Контраст між варіантами кінцевого вибору, на його думку, найкраще маркує лівих і правих. Причому цьому контрасту відповідає різна оцінка співвідношення між природною та соціальною рівністю-нерівністю. Егалітарист виходить з переконання, що більша частина виявів нерівності соціально зумовлені, а отже, можуть бути усунені. Антиегалітарист, навпаки, упевнений, що нерівність є природною і тому не може бути подолана [1, с. 66–67].

Таке протиставлення можна чітко простежити, порівнюючи погляди на рівність/нерівність Ж.-Ж. Руссо та Ф. Ніцше. Зокрема, французький філософ виходить з позиції, що люди народжуються рівними, але приватна власність та громадянське суспільство робить їх нерівними [12]. Тобто для нього нерівність є штучною. Натомість Ф. Ніцше обґрунтовує думку про природну нерівність людей, рівними яких зробило саме суспільство з його стадною мораллю, релігією співпереживання та смиренності [9]. Тому для німецького мислителя штучною є рівність. Отже, там, де Руссо бачить штучну нерівність, яка має бути засуджена та подолана як така, що суперечить фундаментальній природній рівності, Ніцше бачить штучну рівність, яка гідна ненависті, оскільки руйнує благотворну нерівність, що закладена у людях природою.

Водночас Н. Боббіо наголошує, що той рівень абстракції, на якому зроблено таке розрізнення, дає змогу говорити скоріше про розмежування двох ідеальних типів – «лівого» та «правого». На практиці воно перетворюється на відмінність в оцінці того, що є релевантним для виправдання або заперечення дискримінації. Іншими словами, йдеться про визначення критерію (критеріїв) дискримінації. Це, своєю чергою, залежить від ставлення до ступеня важливості певних форм відмінностей, які одні (антиегалітаристи) вважають достатньою підставою для неоднакового ставлення, а інші (егалітаристи) – ні. Тобто, егалітаристи прагнуть нівелювати відмінності (зменшити кількість підстав для дискримінації), тоді як антиегалітаристи схильні перебільшувати їхнє значення (збільшувати кількість підстав для дискримінації) [1, с. 69–70].

Концептуальний підхід Н. Боббіо здобув широку популярність у сучасній політичній науці. Попри певні скептичні погляди щодо його емпіричної адекватності в контексті визначення сутнісних відмінностей між лівими та правими, він став основою подальших досліджень цієї опозиції [11, с. 6–9]. Зокрема, Д. Ян, опираючись на основні положення згаданого підходу, розробив оригінальну концепцію «ліво-правого» партійно-ідеологічного розмежування.

Тут, на нашу думку, треба звернути увагу передусім на такі її методологічні принципи: по-перше, для розв'язання внутрішньо суперечливої проблеми стабільності та змінюваності сутнісних означень лівиці та правиці треба виокремити стрижневі (*LR\_core*) й пов'язані з ними додаткові (*LR\_plus*) характеристики лівих і правих. Адже стрижневі компоненти є стабільними і валідними у будь-якому часі та контексті, що дає змогу завжди чітко робити це розрізнення. Натомість додаткові змінюються з плином часу та у певних контекстах, що дозволяє досліднику зафіксувати особливості «ліво-правого» поділу у різні

часові періоди та його національну специфіку (залежність від конкретного історико-політичного контексту країни чи регіону).

По-друге, встановлюючи стрижневі та додаткові характеристики, треба чітко визначити ступінь їхньої лівизни та правизни, тобто провести ранжування від найсильніших (тих, які найбільшою мірою зумовлюють належність до лівих чи правих) до найслабших. Інакше, як зауважує Д. Ян, може статися так, що партію, яка формулює декілька поміркованих лівих тверджень та одну сильну праву заяву, можуть класифікувати як ліву, хоча є вагомі підстави припускати зворотнє [5, с. 749–750; 6, с. 298–299].

По-третє, праві не є однорідною силою та відрізняються у своєму ставленні до нерівності. Погоджуючись з Н. Боббіо, що головна лінія розмежування між лівими і правими пролягає у їхніх відмінних онтологічних позиціях в оцінці ідеалу рівності, Д. Ян водночас наполягає на необхідності внутрішньої диференціації правих. Фундаментальна підстава, що створює можливості для цього – різні підходи до легітимізації нерівності, які беруть свій початок від згаданих філософських традицій Ж.-Ж. Руссо та Ф. Ніцше: одна частина правих вважає соціальну нерівність штучною, а інша – природною.

Таке розмежування, з одного боку, між лівими та правими, а з іншого – між самими правими відображене у трьох великих класичних ідеологіях: соціалізмі, лібералізмі та консерватизмі. В той час як ліві (соціалісти) концентруються на питаннях рівності, праві (ліберали та консерватори) по-різному обґрунтовують об'єктивність існування нерівності. Зокрема, консерватизм розглядає її як таку, що дана самою природою. Традиції та природний соціальний порядок визначають місце людини в ієрархічній структурі, яка невід'ємно притаманна органічному суспільству. Вони також допомагають усім членам суспільства жити в соціальній і фізичній гармонії один з одним. Натомість лібералізм виходить з того, що місце людини в суспільстві визначається тільки її власною діяльністю. Неробство та лінь призводять до бідності, активність і працьовитість – до заможності. Можливість реалізації людьми свого власного потенціалу напряму залежить від захисту індивідуальних свобод, що, зокрема, передбачає звільнення від державного втручання [5, с. 751].

На нашу думку, такий підхід, що створює можливості для уточнення ознак «ліво-правого» поділу, має переваги як у теоретичному, так і у емпіричному вимірі. Він дає змогу адекватно досягнути мінливості цього поділу, а також долучити до нього у контексті тих чи інших досліджень специфічні характеристики, зумовлені суспільно-політичними особливостями конкретного періоду соціальної еволюції та/або конкретної держави (регіону). Ця методологічна установка вельми важлива, оскільки дає змогу включити до концептуальної конструкції лівих і правих ті проблемні питання політичного порядку денного, які з'являються у постіндустріальних країнах («нові питання» постматеріального характеру), а також специфікувати «ліво-правий» поділ, враховуючи особливості політичного розвитку пострадянських країн.

Звернення до «ліво-правої» дихотомії як способу позиціонування політичних сил неодмінно ставить питання щодо можливості виокремлення третього елемента в цій схемі – центру та, відповідно, центристських політичних партій. Тож, спираючись на методологічні підходи Н. Боббіо та Д. Яна, виходячи з визначального значення принципу рівності/нерівності у контексті розмежування лівих і правих політичних партій, можемо виокремити характерні особливості центристських партій.

Насамперед зазначимо, що, попри згадану загальну популярність і широке використання концепції «ліво-правого» розмежування як у академічному, так і у публічному дискурсі, проблема ідентифікації основних ознак центру та центристських партій ось уже протягом багатьох років перебуває на периферії наукових пошуків і характеризується від-

сутністю системного підходу до її вирішення [2, с. 92; 10, с. 178–179]. У нашій статті для відповіді на це питання ми будемо використовувати концептуальні позиції М. Дюверже, Н. Боббіо та Х. Кемана.

Згідно з підходом М. Дюверже, що протягом тривалого періоду визначав логіку вивчення центру та центристських партій, у політиці не існує «центру» як такого, оскільки за своєю суттю вона є вибором між двома типами рішень, а ті, які називають проміжними, також пов'язані з тим або іншим основним типом. Тому в політиці може бути партія центру, але аж ніяк не доктрина центру. За його твердженням, будь-який центр завжди поділений на дві половини: лівий центр та правий центр. Тож «центром» у політиці, по суті, є те місце, де зосереджуються помірковані представники протилежних напрямів: помірковані праві та помірковані ліві [3, с. 215–216].

Менш категоричну позицію займає Н. Боббіо. Зокрема, він виходить з того, що розмежування між лівими і правими зовсім не виключає існування проміжної позиції, де вони зустрічаються, – центру. Тут варто звернути увагу, що італійський дослідник виокремлює два типи центру: «включену середину» (*“included middle”*) та «інклюзивну середину» (*“inclusive middle”*). Суть першого, за твердженням Н. Боббіо, можна передати формулою «ні..., ні...» (ні ліве, ні праве), а другого – «і..., і...» (і ліве, і праве). Це означає, що центр як «включена середина» знаходить своє місце між двома опозиціями, не ліквідовуючи їх. У такий спосіб він, по-перше, розмежовує протилежності, запобігає контакту та конфлікту між ними; по-друге, звільняє від жорсткого вибору між лівими і правими, надаючи певну альтернативу.

Другий тип центру прагне вийти за межі двох протилежностей, об'єднати їх у найвищому синтезі, а отже, анулювати це розмежування. У підсумку ліві та праві перестають бути тотальностями, що заперечують одна одну. Вони перетворюються на дві частини єдиного цілого, на діалектичну тотальність. Тому суть другого типу центру зазвичай розкривається крізь призму концепції «третього шляху», тобто як спроба виходу за рамки політики в традиційних лівих і правих категоріях. Хоча на практиці, як наголошує Н. Боббіо, «третій шлях» перебуває саме в центрі. Тож, за його словами, якщо перший тип центру є, по суті, практичною політикою без доктрини, то другий – доктрина у пошуках практичної політики, і як тільки це буде досягнуто, вона виявляє себе саме як центристську [1, с. 7–8]. У цьому контексті треба зауважити, що Н. Боббіо не вдається до виокремлення певної самодостатньої в ідеологічному плані партії центру. Як уже було зазначено, він, так само, як і М. Дюверже, розташовує у цій частині партійно-ідеологічного спектра помірковані політичні сили: лівоцентристів і правоцентристів.

На необхідності дослідження партій центру як унікального та самодостатнього за своєю суттю явища наголошує Х. Кеман. Згідно з його підходом, «центральність» партії має подвійну якість: вона повинна вирізнитись і водночас бути пов'язаною з обома частинами партійного спектра [7, с. 136]. Це означає, що партії центру можна ідентифікувати за такими індикаторами: по-перше, наявність певної програмної спільності як з лівими, так і з правими партіями (цей показник можемо означити як індикатор «спільності»); по-друге, внутрішня міжпартійна програмна спільність, яка є, як мінімум, більшою, ніж спільність з лівими та правими партіями, що вирізняє їх з-поміж партій «не-центру» (цей показник означимо як індикатор «самобутності»).

Зазначені характеристики партій центру, за твердженням Х. Кемана, дають змогу розглядати згадані політичні сили як з'єднувальні ланки між лівими та правими, що перетворює їх на зручних партнерів для кожної з частин партійного спектра. Така позиція цих партій в політичному житті створює для них більше, порівняно з іншими партіями, мож-

ливостей для вироблення вигідної виборчої стратегії та посередницької ролі у формуванні уряду [7, с. 136–138].

Отже, виокремлення та дослідження партій центру, на нашу думку, передбачає необхідність дотримання таких методологічних принципів: по-перше, розуміння «центру» як зони ідейно-політичного зближення, дотику та взаємодії поміркованих лівих і правих політичних сил. По-друге, концептуалізація «поміркованості» як: а) відходу від ідеологічного фундаменталізму (ідеологічна поміркованість), що виявляється у доктринальному синтезі в тому чи іншому пропорційному співвідношенні низки програмних положень лівих і правих політичних партій. Яскравим прикладом такої ідеологічної конвергенції можуть бути концепції ліберального соціалізму (провокує рух лівих партій вправо, відповідно, до центру) та соціального лібералізму (зумовлює зміщення правих партій вліво, тобто, також до центру); б) відмови від насильницьких засобів реалізації програмних цілей і визнання встановлених правил політичної гри (інструментальна поміркованість). Це виявляється у повазі до основоположних ліберально-демократичних принципів загалом і методів ведення політичної боротьби зокрема, готовності до широкого діалогу та досягнення компромісу зі своїми політико-ідеологічними опонентами.

По-третє, концептуалізація ідеологічної поміркованості як частково-синтезованої доктринальної спільності з лівими і правими розкривається та конкретизується у таких положеннях: 1) змішана власність, необхідність часткового державного контролю та регулювання ринку (можливість ефективного співіснування приватної та державної власності, вибіркова націоналізація, соціальна ринкова економіка, вимоги повної реалізації засад держави загального добробуту, дотримання принципу широкої вибіркової у наданні соціальних благ і послуг) – лівий центр; 2) необхідність ефективного поєднання засад вільного ринку та держави загального добробуту (можливість втручання держави в економічне життя та розширене трактування її соціальних функцій для подолання безробіття та бідності в суспільстві, більш справедливої реалізації принципу «рівності шансів») – правий центр (ліві ліберали); 3) необхідність участі держави в економічних процесах задля забезпечення справедливості та гідного життєвого рівня усіх громадян, поєднання засад поміркованого консерватизму та соціального лібералізму – правий центр (християнсько-демократичні партії).

У цьому контексті особливу увагу треба звернути на те, що основні лінії дотику як між самими центристськими політичними партіями, так і між ними та лівими і правими партіями пролягають у вимірі традиційних (матеріальних) питань. Тобто, ідеологічні спільності тут формуються навколо питань власності, ролі держави в економічному житті, принципів економічного розподілу та надання соціальних благ і послуг. Водночас проблеми, які не пов'язані з соціально-економічною сферою, меншою мірою стають об'єктом ідеологічних компромісів. Наприклад, як з'ясував у своєму дослідженні Х. Кеман, питання, в яких найбільше розходяться як самі партії центру між собою, так і з лівими та правими, – це «традиційна мораль», «свобода» та «децентралізація». За його словами, саме в зазначених сферах партіям центру найважче діяти як центристські й отримувати від цього користь [7, с. 138].

Це дає нам підстави стверджувати, що формування партій центру (лівоцентристських і правоцентристських) є результатом укладення широкого ідейно-політичного компромісу (головно в аспекті соціально-економічних питань) та, як наслідок, зближення лише між традиційними («старими») лівими і правими партіями, за що їх критикують, відповідно, «нові ліві» та «нові праві». Тому, на нашу думку, ми не можемо говорити про ідеологічну конвергенцію у «новому» (соціокультурному) вимірі, а отже, і про існування

певної партії «нового центру», яка б була розташована між «новими лівими» та «новими правими».

### Список використаної літератури

1. Bobbio N. Left and Right: The Significance of a Political Distinction / translated and introduced by A. Cameron. Chicago: The University of Chicago Press, 1997. XXII, 124 p.
2. Daalder H. In Search of the Center of European Party Systems. *The American Political Science Review*. 1984. Volume 78, Issue 1. P. 92–109.
3. Duverger M. Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State / translated by Barbara and Robert North. [Incorporates revisions by the author]. With a foreword by D. W. Brogan. New York: John Wiley & Sons, 1954. 439 p.
4. Huber J., Inglehart R. Expert Interpretations of Party Space and Party Locations in 42 Societies. *Party Politics*. 1995. Volume 1, Issue 1. P. 73–111.
5. Jahn D. Conceptualizing Left and Right in Comparative Politics: Towards a Deductive Approach. *Party Politics*. 2011. Volume 17, Issue 6. P. 745–765.
6. Jahn D. What is Left and Right in Comparative Politics? A Response to Simon Franzmann. *Party Politics*. 2014. Volume 20, Issue 2. P. 297–301.
7. Keman H. The Search for the Center: Pivot Parties in West European Party Systems. *West European Politics*. 1994. Volume 17, Issue 4. P. 124–148.
8. Knutsen O. Value Orientations, Political Conflicts and Left-Right Identification: A Comparative Study. *European Journal of Political Research*. 1995. Volume 28, Issue 1. P. 63–93.
9. Nietzsche F. Thus Spoke Zarathustra: A Book for Everyone and No One / translated by R. J. Hollingdale. New York: Penguin Books. 1961. 352 p.
10. Rodon T. Do All Roads Lead to the Center? The Unresolved Dilemma of Centrist Self-Placement. *International Journal of Public Opinion Research*. Volume 27, Issue 2. 2015. P. 177–196.
11. Rosas J. C., Ferreira A. R. Left and Right: Critical Junctures. *Left and Right: The Great Dichotomy Revisited* / J. C. Rosas, A. R. Ferreira (eds.). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013. P. 2–20.
12. Rousseau J.-J. Discourse on Inequality / edited by M. W. Cranston. New York: Penguin Books. 1984. 192 p.

### CENTRIST POLITICAL PARTIES: METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF RESEARCH

**Hennadii Shypunov**

*Ivan Franko National University of Lviv,*

*Faculty of Philosophy, Department of Theory and History of Political Science*

*Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The article defines and conceptualizes the methodological principles of researching centrist political parties. In this context, it is substantiated that the approach to conceptualizing the “left-right” party-ideological distinction, developed by the Italian political philosopher N. Bobbio and supplemented by the German researcher D. Jahn, has advantages in both theoretical and empirical dimensions. First, it allows us to adequately understand the variability of this division, as well as to attach to it in the context of certain studies specific characteristics determined by the socio-political features of a particular period of social evolution and/or a particular state (region). Second, it allows us to include in the conceptual construction of the left and the right those problematic issues of the political agenda that appear in post-industrial countries (“new issues” of a post-material nature), as well as to specify the “left-right” division, taking into account the peculiarities of the political development of post-Soviet countries, including Ukraine.



Based on the methodological approaches of N. Bobbio and D. Jahn, the characteristic features of centrist political parties are identified. It is proved that the formation of center parties (center-left and center-right) is the result of a broad ideological and political compromise (mainly in the aspect of socio-economic issues) and, as a result, a rapprochement only between traditional ("old") left and right parties, for which they are criticized, respectively, by the "new left" and the "new right". Therefore, it is substantiated that ideological convergence in the "new" (socio-cultural) dimension does not exist, and therefore, there is no specific "new center" party that would be located between the "new left" and the "new right".

*Key words:* "left-right" party-ideological division, left political parties, right political parties, centrist political parties, "new left", "new right".